İSLAM MEDENİYETİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Journal of Islamic Civilization Studies
e-ISSN: 2149-0872

Güncel Finansal İşlemlerin Fıkhî Temellendirilmesinde Yöntem Sorunu: İcâre Sukûk Örneği

The Methodological Problem in the Jurisprudential Grounding of Contemporary Financial Transactions: The Case of Ijārah Sukūk

Gökhan GÜNAY

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakütesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Kars, Türkiye

Asst. Prof., Kafkas University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Kars, Türkiye

gunay00088@hotmail.com Orcid: 0000-0002-0254-9502

Atıf/Cite:
Günay, Gökhan. "Güncel Finansal İşlemlerin Fıkhî Temellendirilmesinde Yöntem Sorunu: İcâre Sukûk Örneği". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*. 2026 (17 Kasım 2026). https://doi.org/10.20486/imad.2016014

Araştırma Makalesi/ Research Article

Başvuru Tarihi / Received: 11.08.2026

Kabul Tarihi/ Accepted: 12.10.2026

Yayın Tarihi / Published: 17.11.2026

Etik Beyanı/Ethical Statement:
Bu çalışma "Finansal Amaçlı Uygulanan İcârenin Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. / This study was derived from the doctoral dissertation entitled *"The Evaluation of Financially Oriented Ijarah from a Fiqh Perspective"*. Bu çalışmanın dil düzeltme sürecinde Google Gemini'dan yararlanılmıştır. / Google Gemini was utilized in the language editing process of this study.

OPEN ACCESS

Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
Licensed Under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Öz

Bu çalışma, icâre sukûk uygulamalarının klasik icâre teorisiyle ilişkisini incelemekte ve modern finansal işlemlerin İslâm hukuku bakımından değerlendirilmesinde ortaya çıkan metodolojik sorunları ele almaktadır. Araştırmanın temel amacı, güncel finansal işlemlerin klasik akitler üzerinden temellendirilmesi ve bu akitlere ilişkin hükümlerin doğrudan güncel işlemlere uygulanmasından kaynaklanan metodolojik sorunları, klasik icâre akdi ile güncel icâre sukûk uygulamaları özelinde ortaya koymak ve söz konusu sorunların aşılmasına yönelik alternatif bir değerlendirme yöntemi önermektir. Bu yönüyle çalışma, güncel finansal işlemlerin fıkhî analizinde klasik akitlerle kurulan ilişkinin sınırlarının ve niteliğinin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışma, ayn, menfaat ve hizmet mülkiyetine dayalı temel icâre sukûk türleriyle sınırlandırılmış; betimsel, analitik ve mukayeseli yöntemler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, güncel icâre sukûk uygulamalarında teslim, kabz ve mülkiyete bağlı risk paylaşımı gibi klasik icâre teorisinin temel esaslarından önemli ölçüde uzaklaşıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle icâre sukûk uygulamalarının tek bir isimli akitle açıklanması yerine, taraflar, işlem aşamaları ve bu aşamalarda kurulan hukuki ilişkilerin bütünü dikkate alınarak işlemin fıkhî mahiyetinin belirlenmesi ve akitler genel teorisi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, İslâmî Finans, Akitler Teorisi, İcâre, İcâre Sukûk, Kira Sertifikası

Abstract

This study examines the relationship between ijārah sukūk practices and classical ijārah theory and addresses the methodological problems that arise in evaluating contemporary financial transactions from the perspective of Islamic law. The main objective of the study is to identify, through an examination of the classical ijārah contract and contemporary ijārah sukūk practices, the methodological problems arising from grounding contemporary financial transactions in classical contracts and directly applying the rulings of these contracts to contemporary transactions, and to propose an alternative evaluative approach to addressing these problems. In this respect, the study is significant for determining the scope and nature of the relationship between classical contracts and contemporary financial transactions in fiqh analysis. The research is limited to the main types of ijārah sukūk based on ownership of corporeal assets (ʿayn), usufructs (manfaʿah), and services. Descriptive, analytical, and comparative methods were employed. The findings indicate that contemporary ijārah sukūk practices depart significantly from fundamental principles of classical ijārah theory, particularly those concerning delivery (taslīm), possession (qabḍ), and the sharing of risks associated with ownership. Accordingly, the study concludes that, rather than explaining ijārah sukūk practices in terms of a single named contract (ʿaqd musammā), the legal nature of the transaction should be determined by considering the parties involved, the various stages of the transaction, and the totality of the legal relationships established at each stage, and should be evaluated within the framework of the general theory of contracts.

Keywords: Islamic Law, Islamic Finance, Theory of Contracts, Ijārah, Ijārah Sukūk, Lease Certificate

Giriş

Finansal piyasalarda risk yönetimi, sermaye temini ve yatırım araçlarının çeşitlendirilmesi amacıyla geliştirilen İslâmî finans ürünleri içerisinde icâre esaslı araçlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede icâre sukûk, belirli bir varlığın mülkiyetini veya kullanım hakkını temsil eden ve menkul kıymetleştirme esasına dayanan yatırım sertifikaları olarak geleneksel tahvillere alternatif bir finansman aracı niteliği taşımak-

tadır. Büyük altyapı projeleri ve uzun vadeli yatırımların finansmanında yaygın olarak kullanılan bu araç, son yıllarda küresel ölçekte önemli bir gelişim göstermiştir.[1]

Bununla birlikte icâre temelli finansal araçların gerek pozitif hukuk gerekse İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi önemli metodolojik sorunları beraberinde getirmektedir. Modern finansal işlemlerin çoğunlukla birden fazla akdin veya hukuki ilişkinin bir arada bulunduğu karma yapılar taşıması, bunların klasik akit teorisi çerçevesinde nitelendirilmesini güçleştirmektedir. İcâre sukûk işlemleri de bu yönüyle klasik icâre akdinden daha karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen, fıkhî değerlendirmelerde çoğunlukla doğrudan klasik icâre hükümleri esas alınmaktadır. Bu yaklaşım ise işlemin amaç, işlev ve hukuki yapısını oluşturan unsurların yeterince dikkate alınmaması ve klasik hükümlerin farklı mahiyetteki modern işlemlere doğrudan uygulanması sorununu ortaya çıkarabilmektedir.

Araştırmada bu sorun, klasik icâre teorisi ile modern icâre sukûk uygulaması arasındaki ilişki üzerinden ele alınmaktadır. Bu kapsamda güncel icâre sukûk işlemlerinin klasik icâre teorisiyle ilişkilendirilebilirliği, klasik hükümlerin doğrudan uygulanma imkânı, klasik fıkıh literatüründe bu uygulamalara dayanak oluşturabilecek temellerin bulunup bulunmadığı ve icâre akdinin modern finansman yapısı içerisindeki işlevi incelenmektedir. Çalışmada icâre sukûk uygulamalarının fıkhî hükmünün belirlenmesi amaçlanmamakta, klasik teori ve güncel pratik arasındaki ilişkinin metodolojik boyutu ele alınmaktadır.

Literatürde icâre sukûk üzerine yapılan çalışmaların büyük ölçüde işlem sürecinde ortaya çıkan fıkhî meseleleri klasik icâre akdinin hükümleri çerçevesinde ele alarak fıkhî hükme ulaşmayı amaçladığı görülmektedir. Bu yaklaşımın öne çıkan örnekleri arasında İslam Fıkıh Akademisi'nin 2004 yılında gerçekleştirdiği 15. Dönem toplantısında sunulan bildiriler,[2] Hâmid Meyre'nin Sukûku'l-icâra[3] ve Fehd b. Bârî el-Mürşidî'nin es-Sukûk[4] adlı çalışmaları yer almaktadır. Söz konusu çalışmalarda icâre sukûk uygulamaları esas itibarıyla klasik icâre teorisi ve ahkâmı üzerinden değerlendirilmekte ve modern uygulamalarda ortaya çıkan fıkhî meseleler bu çerçevede çözümlenmeye çalışılmaktadır. Benzer şekilde, AAOIFI'nin yatırım sukûkuna ilişkin standart metninde de[5]

---

1 Servet Bayındır, *Fıkhî ve İktisadî Açıdan İslami Finans-II (Para ve Sermaye Piyasaları)* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015), 99, 137.

2 Toplantıda sunulan bildiriler ve karar metni için bk. İslam Fıkıh Akademisi, "Sukûku'l-İcâra", *Mecelletü Mecmei'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Cidde: Mecmeü'l-Fıkhi'l-İslâmî, 2004), 9-311.

3 Hâmid b. Hasan b. Muhammed Ali Meyre, *Sukûku'l-icâra: Dirâse fikhiyye te'sîliyye tatbîkiyye* (Riyad: Benkü'l-Bilâd-Dâru'l-Meymân, 2008).

4 Fehd b. Bârî el-Mürşidî, *es-Sukûk: ahkâmuhâ ve davâbituhâ ve işkâlâtühümâ* (Riyad: Dâru Künûzi İşbîlyâ, 2014).

5 AAOIFI, "Sukûku'l-istismâr", *el-Me'âyiru'ş-Şer'iyye*, (2017), 463-491.

icâre sukûka ilişkin hükümler klasik icâre ahkâmı esas alınarak sistematik biçimde ortaya konulmakta, ancak somut uygulama örneklerine yer verilmemektedir.

Türkçe literatürde ise sukûkun farklı türlerini ve uygulamalarını çeşitli yönleriyle ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte, icâre sukûku müstakil bir inceleme konusu olarak ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Mevcut çalışmalarda icâre sukûka genellikle diğer sukûk türleriyle birlikte ve sınırlı bir şekilde yer verilmekte, dolayısıyla icâre akdinin sukûk yapısı içerisindeki işlevi ile bu işlevin klasik icâre teorisiyle ilişkisi ayrıntılı biçimde incelenmemektedir. Bu yönüyle literatürdeki çalışmalarda icâre sukûkun daha çok İslâmî bir finansal araç olarak tanımlandığı ve ihraç (arz) sürecinde ortaya çıkan fıkhî meselelerin klasik icâre hükümleri çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir.

Buna karşılık, klasik fıkıh mirası ile modern finansal işlemler arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağına yönelik metodolojik tartışmalar farklı alanlarda ele alınmıştır. Ancak bu tartışmanın icâre akdi ve icâre sukûku özelinde sistematik biçimde incelendiği müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Modern icâre sukûk işlemlerinin tarafları, işlem aşamaları ve bu aşamalarda kurulan hukuki ilişkiler, klasik anlamdaki icâre akdinden daha karmaşık bir yapı arz edebilmektedir. Bu nedenle söz konusu işlemlerin yalnızca klasik icâre teorisindeki hükümlere uygunluğu üzerinden değerlendirilmesi, işlemin gerçek yapısı ile fıkhî nitelendirmesi arasındaki ilişkinin gözden kaçırılmasına yol açabilmektedir.

Çalışmada öncelikle klasik icâre teorisinin temel esasları ile icâre sukûk uygulamalarının temel işleyiş aşamaları ortaya konulacak, ardından icâre sukûk uygulamalarının klasik icâre akdiyle bağdaştırıldığı fıkhî meseleler ve bu ilişkinin ortaya çıkardığı problematik yönler incelenecektir. Bu çerçevede, güncel işlemlerin klasik icâre teorisiyle temellendirilmesinde karşılaşılan metodolojik sorunun mahiyetini analiz etmek ve söz konusu sorunun aşılmasına yönelik alternatif bir değerlendirme yöntemi önermek hedeflenmektedir. Bu kapsamda, güncel işlemlerin yalnızca şeklî benzerlikler veya isimlendirme üzerinden klasik hükümlerle ilişkilendirilmesi yerine, tarafların, işlem aşamalarının, bu aşamalarda kurulan hukuki ilişkilerin, mülkiyet, menfaat ve risk dağılımı gibi unsurların bir bütün olarak ele alınarak öncelikle işlemin fıkhî mahiyetinin belirlenmesi gerektiği savunulmaktadır. Buna göre, işlemin fıkhî mahiyeti ortaya konulduktan sonra bu mahiyete uygun hukuki nitelendirmenin yapılması ve uygulanacak hükümlerin bu nitelendirme çerçevesinde belirlenmesi önerilmektedir. Bu bağlamda, icâre sukûkunun tek bir isimli akit üzerinden açıklanması yerine, işlemin fıkhî mahiyetine göre karma veya sui generis (kendine özgü) nitelikte bir sözleşme olarak nitelendirilmesi ve uygulanacak hükümlerin akitler genel teorisi çerçevesinde belirlenmesi teklif edilmektedir.

1. İcâre Akdinin Temel Esasları

İcâre, klasik fıkıh literatüründe genel olarak "malum bir menfaatin malum bir bedel karşılığında temliki" şeklinde tanımlanan ve mal kullanımının yanı sıra insan emeğini de kapsayan bir akittir.[6] İslâm hukukunda genel itibarıyla menfaatin ayndan farklı bir kategoride değerlendirilmesi, icârenin ayrı bir akit olarak şekillenmesinde belirleyici olmuştur.[7]

Klasik teorinin en temel meselesi, şeklî unsurlardan ziyade akdin konusunun mahiyeti ve teslim edilebilirliğidir.[8] Bu doğrultuda icârenin geçerliliği, konusunu oluşturan menfaatin mubah, mütekavvim, malum ve fiilen/hukuken teslim edilebilir (makdûrü't-teslîm) veya elde edilebilir (makdûrü'l-istîfâ) olmasına bağlanmış, teslimi imkânsız unsurların kiralanmasına cevaz verilmemiştir.[9] Ücretin ise temelde malum ve mütekavvim olması esastır.[10] Ücrete hak kazanma bakımından mezhepler arasında farklılık bulunmakla birlikte,[11] menfaatten yararlanma ve kiralananın teslimi ortak belirleyici unsurlardır.[12]

---

6 Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, thk. Ebu Abdillah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâîl eş-Şâfiî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 15/82; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kāsım el-Abderî el-Gırnâtî el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-ʾİklîl li Muhtasari Halîl* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 7/493; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, thk. Zuheyr eş-Şâviş (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 5/173; Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Makdisî el-Haccâvî, *el-İknâʾ li-tâlibi'l-intifâʾ*, thk. Abdülatîf Muhammed Mûsa es-Sübkî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 21/380; Ali Bardakoğlu, "İcâre" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2000), 21/380.

7 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/88; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 6/36; Hasan Hacak, *Atomcu Evren Anlayışının İslam Hukukuna Etkisi: Kelâm-Fıkıh İlişkisine Dair Bir Analiz* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 105-106.

8 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/82-83; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn Kayyım el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-Muvakkıîn an Rabbi'l-Âlemîn*, thk. Taha Abdurrauf Sa'd (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1973), 2/22-30.

9 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/523, 558, 6/17-18; Ebü'l-Abbas Şehâbeddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahim Karâfî, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Haccî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994), 5/411; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 3/447; Haccâvî, *el-İknâʾ*, 2/292-294.

10 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/18-22; Ebû ʿAbdillah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-İlîş, *Minehu'l-celîl şerhu Muhtasari Halîl* (Beyrut, 1989), 7/432; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/444; Haccâvî, *el-İknâʾ*, 2/349.

11 Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr fî fıkhi'ş-Şâfiî* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 7/395-396; Haccâvî, *el-İknâʾ*, 2/318.

12 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/120-123; Ebû Muhammed ʿAbdullâh b. Necm el-Cuẕâmî İbn Şâs, *ʿİkdu'l-Cevâhiri's-Semîne fî Meẕhebi ʿÂlimi'l-Medîne*, thk. Hamîd b. Muhammed Lahmer (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), 3/925; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/489.

Muâvazalı bir akit olan icâre, kiralayanın kiralananı kullanıma elverişli şekilde teslim etmesi ve asli bakım-onarım yükümlülüklerini üstlenmesi,[13] kiracının ise kiralananı tahsis amacına uygun kullanıp kira bedelini ödemesi suretiyle taraflara karşılıklı haklar ve borçlar yüklemektedir.[14] Kiralananın, kiracının elinde emanet (yed-i emîn) hükmünde olması hasebiyle kiracı, kasıt veya kusur bulunmadıkça irade dışı zararlardan sorumlu tutulmamıştır. Mülkiyete bağlı risk ve sorumlulukların kiralayanda kalması esas alınmıştır.[15]

Bu hükümler, klasik icâre teorisinin soyut bir kullanım hakkından ziyade, rakabe ve menfaat mülkiyetine ilişkin hak ve sorumlulukların gerçek bir kullanım ilişkisi içerisinde paylaştırıldığı somut/reel bir işlem yapısına dayandığını göstermektedir. İcâre temelli güncel finansal işlemlerin ve bilhassa icâre sukûkun klasik teoriyle irtibatı da işte bu reel zemin esas alınarak incelenecektir.

2. Sukûk: Tanımı, İşleyişi, Tarafları ve İcâre Esaslı Türleri

Sukûk, küresel piyasalarda yaygın olarak kullanılan bir finansal araç olmakla birlikte İslâmî finans literatüründe kapsamı ve hukuki niteliği bakımından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu farklılık, sukûka konu olabilecek varlıkların niteliği ile sertifikaların temsil ettiği hakların mahiyetine ilişkin yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır.[16] Geleneksel menkul kıymetleştirmeden farklı olarak sukûk, faizsiz finans ilkeleri doğrultusunda belirli bir varlığın mülkiyetini, kullanım hakkını veya bunlara ilişkin hakları temsil eden bir finansman aracıdır. AAOIFI standartlarında, "İhraç değeri bakımından birbirine eşit sertifikalar olan sukûk; mal (ayn), menfaat ya da hizmet niteliğindeki varlıkların mülkiyetini yahut belli bir proje ve yatırım faaliyetinin bünyesindeki şâyi hisseleri hukuki olarak temsil eden kıymetli evraktır." şeklinde tanımlanmaktadır.[17] Örneğin, bir gayrimenkulün mülkiyetine veya kullanım hakkına dayalı olarak ihraç edilen sukûk, yatırımcılara faizli bir tahvil ödemesi yerine, söz konusu varlığın getirdiği kira gelirinden pay alma hakkı kazandırır. Bu yönüyle klasik menkul kıymetlerden ayrılmaktadır. İslâm ülkelerinde 1980'li yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan sukûk, 2000'li yıllar-

---

13 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/152-153, 161-162; Ebû Bekr Alâüddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/349-350; Karâfî, *ez-Zahîre*, 5/493; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâʿ ʿan metni'l-ʾİknâʿ* (Suud: Vizâratü'l-Adl, ts.), 9/106-109.

14 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/145, 149; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 3/488, 4/448; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 7/415.

15 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/187-190,16/19-20; Karâfî, *ez-Zahîre*, 5/502; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/226.

16 Farklı tanımlar için bk. İsmail Eriş, *Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk ve İktisat Tarihi İçerisindeki Kökenleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 31-34.

17 AAOIFI, "Sukûku'l-istismâr", std. no: 17/2, s. 460.

dan itibaren küresel ölçekte yaygınlaşmış,[18] Türkiye'de ise ilk hukuki düzenleme[19] ve ilk sukûk ihracı 2010 yılında gerçekleştirilmiştir.[20]

Sukûk ihracı yapısal olarak kaynak kuruluş (KK), varlık kiralama şirketi (VKŞ) ve yatırımcılar olmak üzere üç temel aktörün bir araya geldiği çok taraflı bir işleme dayanır. KK, finansman talep eden ve sukûka konu varlığın sahibi olan taraftır. VKŞ ise bu varlığı devralarak sukûk ihraç eden ve yatırımcılar adına süreci yöneten aracı kuruluştur. Yatırımcılar ise ihraç edilen sertifikaları edinerek sukûka konu varlık veya buna ilişkin haklardan yararlanma hakkı kazanan taraflardır. Teorik olarak VKŞ'nin bulunmadığı durumlarda KK doğrudan sukûk ihraç edebilmekteyse de Türkiye uygulamasında mevzuat gereği sukûk ihracı VKŞ aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.[21]

Sukûk, dayandığı akit başta olmak üzere farklı ölçütlere göre sınıflandırılmaktadır.[22] İslâmî finans literatüründe en yaygın tasnif, dayandığı akdi esas almakta, bu kapsamda icâre, selem, istisnâ, murâbaha, müşâreke, mudârebe ve vekâlet sukûku gibi türler yer almaktadır.[23] Türk hukukunda ise kira sertifikaları sahiplik, yönetim sözleşmesi, alım-satım, ortaklık ve eser sözleşmesine dayalı olarak düzenlenmektedir.[24] Bu çalışma, kapsamı gereği yalnızca icâre esaslı sukûk uygulamalarını incelemektedir.

İcâre sukûk, "icâre akdinin müteallık olduğu ayn ve menfaatleri tedavüle elverişli malî evraka dönüştürmek suretiyle oluşturulan sukuk türü" olarak tanımlanmaktadır.[25] Örneğin, bir gayrimenkulün icâre akdine konu edilen menfaatinin veya kullanım hakkının menkul kıymetleştirilerek sertifikalandırılması ve yatırımcılara bu yolla kira geliri sağlanması bu finansal aracın somut bir örneğini oluşturur. Bu çerçevede icâre sukûk, uluslararası piyasalarda ilk uygulanan ve en yaygın kullanılan sukûk türlerinden biri-

---

18 Servet Bayındır, "Menkul Kıymetleştirme Uygulamaları ve Fıkıhtaki Yeri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2007), 252.

19 1/4/2010 tarih ve 27539 sayılı Resmî Gazete yayınlanan "Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri: III, No: 43)".

20 Bayındır, *Fıkhî ve İktisadî Açıdan İslami Finans-II*, 137.

21 Eriş, *Bir Finasman Aracı Olarak Sukuk*, 51-53; Murat Keten, *Borçlanma Aracı Olarak Sukuk: Sukuk İle Geleneksel Tahvillerin Risk Temelli Karşılaştırılması* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 164.

22 Detaylı bilgi için bk. Necdet Şensoy, "İslami Kurallara Uygun Finansal Sistem Bağlamında Bir Finansal Araç Olarak Sukuk Uygulamaları", *Fıkhi Açıdan Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakareler-*, ed. Halit Çalış (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 338-345.

23 Eriş, Bir Finasman Aracı Olarak Sukuk, 68; İsabet Ebru Yazıcıoğlu - Hasan Kazak, "İslami Finansal Enstrümanlardan Birisi Olarak Sukuk: Hibrid Sukuk İçerisinde Yer Alan Murabaha Sözleşmelerinin İslami Hükümlere Uygunluk Yönünden İncelenmesi", Journal of Life Economics 6/1 (2019), 95; AAOIFI, "Sukûku'l-istismâr", std. no: 17/1-4/5, s. 467-471.

24 Sermaye Piyasaları Kurulu SPK, Kira Sertifikaları Tebliği (III-61.1) (KST), Resmî Gazete 28670 (07 Haziran 2013), md. 4.

25 İsmail Cebeci, *Faizsiz Bir Finansal Araç Olarak Sukuk* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 104.

dir.[26] Klasik icâre akdinin sukûk formunda kurgulanmasıyla geliştirilen bu finansman aracında, aynlar, menfaatler ve hizmetler dayanak varlık olarak kullanılabilmektedir. Bu kapsamda ihraç edilen sukûk sertifikaları, söz konusu varlıklar üzerindeki şâyi hisseli mülkiyeti temsil etmekte ve varlığa dayalı olmaları sebebiyle ikincil piyasada işlem görebilmektedir.[27] Buna göre icâre sukûk uygulamaları genel olarak dayanak varlığın niteliğine göre ayn, menfaat ve hizmet mülkiyetine dayalı olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmaktadır.[28]

1) Ayn mülkiyetine dayalı icâre sukûk ihraçları: Muayyen bir aynın mülkiyetine dayalı sukûk ihraçlarında finansman ihtiyacı duyan KK, mülkiyetindeki bir varlığı VKŞ'ye devreder. VKŞ, bu varlığa dayalı sukûk ihraç ederek yatırımcılardan fon temin eder ve elde edilen bedeli KK'ya aktarır. Eş zamanlı olarak KK, aynı varlığı kiralayarak kullanmaya devam eder ve vade sonunda geri satın almayı taahhüt eder. Böylece yatırımcılar varlığın şâyi hisseli maliki sıfatıyla kira gelirine hak kazanırken, vade sonunda varlığın geri satın alınmasıyla sukûk itfa edilir.[29] Bu yönüyle icâre sukûk, klasik leasing işleminden ayrılmakta, yatırımcılara dayanak varlığa ortak olma (şâyi mülkiyet) ve menkul kıymetleşme sayesinde ikincil piyasada işlem görebilme imkânı sunmaktadır.

Satış ve geri kiralama modelinin yanı sıra KK'ya ait olup üçüncü kişilere kiralanmış veya kiralanması vaat edilmiş varlıklar da sukûk ihracına konu olabilmektedir. Bu yapıda varlık VKŞ'ye devredilmekte, yatırımcılar şâyi hisseli malik sıfatıyla üçüncü kişiden doğan kira gelirine hak kazanmakta, vade sonunda ise mülkiyet başlangıçta kararlaştırılan usule göre KK'ya veya kiracıya devredilerek itfa gerçekleştirilmektedir.[30] Ayrıca KK'nın ihtiyaç duyduğu bir varlığın VKŞ tarafından piyasadan satın alınıp KK'ya kiralanması esasına dayanan ihraçlar da ayn mülkiyetine dayalı icâre sukûkun uygulama biçimleri arasında yer almaktadır.[31]

---

[26] Muhammad al-Bashır - Muhammad al-Amıne, "Sukuk Market: Innovatıons and Challenges", *Islamic Economic Studies* 15/2 (2008), 4.

[27] Muhammed Ahmed es-Sirîtî, "Sukûku'l-icâra", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 15/2 (2004), 120; Muhammed b. Ali el-Karî b. Iyd, "es-Sukûku'l-İslâmiyye(et-tevrîk) ve tatbîkâtüha'l-muâsıra ve tedâvülühâ", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 19/2 (2013), 1022; Münzir Kahf, *Senedâtü'l-icâra ve'l-a'yânü'l-müeccera* (Cidde: el-Ma'hedü'l-İslâmî, 2000), 12.

[28] Ali Muhyiddin el-Karadâğî, "Sukûku'l-icâra: Hasâisûhâ ve davâbituhâ dirâse fıkhiyye iktisâdiyye", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 15/2 (2004), 218-219; Meyre, *Sukûku'l-icâra*, 317-320.

[29] Fehd b. Bârî el-Mürşidî, *es-Sukûk*, 124-125; Erhan Bahtiyar, *Altyapı Yatırımlarının Mevcut Finansman Modelleri İle Sukuk Finansman Modelinin Mukayeseli Analizi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 66.

[30] Fehd b. Bârî el-Mürşidî, *es-Sukûk*, 115-117, 122; Nezîh Kemal Hammâd, *Fî fıkhi'l-muâmelâti'l-mâliyyeti'l-muâsıra* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2007), 322-327.

[31] Karadâğî, "Sukûku'l-icâra", 218-219.

Ayn mülkiyetine dayalı ihraçların bir diğer uygulama biçimini ise nitelikleri zimmette belirlenmiş bir aynın mülkiyetine dayalı sukûk ihraçları oluşturmaktadır. Bu modelde henüz mevcut olmayan ancak nitelikleri belirlenmiş bir aynın mülkiyetine dayalı olarak sukûk ihraç edilmektedir. VKŞ, sukûk ihracıyla yatırımcılardan sağladığı fonları varlığın inşa veya üretimi için KK'ya aktarır. Eş zamanlı olarak KK, tamamlandığında teslim alacağı bu varlığı zimmette kiralama yoluyla kiralar, süreç boyunca dönemsel kira ödemelerinde bulunur ve vade sonunda geri satın almayı taahhüt eder. İnşa sürecinde sukûk, henüz teslim alınmamış varlığa ilişkin hakkı temsil ettiğinden ikincil piyasada tedavülü genel olarak caiz görülmez. Teslimle birlikte ise doğrudan varlık üzerindeki mülkiyeti temsil eder. KK'nın kira ödemeleri yatırımcılara aktarılır ve vade sonunda geri alımla sukûk itfa edilir.[32]

2) Menfaat mülkiyetine dayalı sukûk ihraçları: Muayyen bir aynın menfaat mülkiyetine dayalı sukûk ihraçlarında finansman ihtiyacı, aynın maliki veya kiracısı tarafından menfaat mülkiyetine dayalı sukûk ihracı yoluyla karşılanmaktadır. Malikin ihraççı olduğu durumda, henüz kiralanmamış bir aynın belirli süreli menfaati sukûklaştırılmakta ve yatırımcılardan peşin fon temin edilmektedir. Yatırımcılar, belirli bir süreye ilişkin elde ettikleri şâyi hisseli menfaati kazanç sağlamak amacıyla genellikle daha yüksek ve vadeli bir bedelle KK'ya alt kira yoluyla kullandırarak dönemsel getiri elde ederler. VKŞ aracılığıyla gerçekleştirilen ihraçlarda ise menfaat belirli bir süre için (örn. 25 yıl) VKŞ'ye devredilmekte, VKŞ de bu menfaate dayalı sukûk ihraç ederek yatırımcılardan fon sağlamaktadır. Ardından menfaat KK'ya alt kira ile daha kısa süreli (örn. 5 yıl) kullandırılmakta ve kira ödemeleri yatırımcılara aktarılmaktadır. Vade sonunda kalan menfaat hakkı KK tarafından başlangıçta ödenen bedel üzerinden geri alınmaktadır. İhraççının kiracı olduğu durumda ise kiracı, kiraladığı varlığın menfaatini sukûklaştırarak yatırımcılara sunar ve peşin fon elde eder. Yatırımcılar da bu menfaati yine alt kira yöntemiyle ilk kiracıya geri devrederler.[33] Bu sayede yatırımcılar peşin fon sağlama karşılığında dönemsel kira geliri elde eder ve vade sonunda anaparalarını geri alırlar. KK ise varlığını elden çıkarmadan toplu nakit temin edip projelerinde kullanarak ticari kazanç sağlar.

Muayyen bir aynın menfaatine dayalı bu uygulamalardan farklı olarak, henüz mevcut olmayan ancak nitelikleri belirlenmiş bir aynın gelecekteki menfaatine dayalı sukûk ihraçları da gerçekleştirilebilmektedir. Bu yöntemde örneğin inşa edilecek bir binanın nitelikleri, kira süresi, başlangıç-bitiş tarihleri ve bedeli belirlenerek belirli süreli menfaat hakkı sukûklaştırılır. Yatırımcılar peşin kira bedeli ödeyerek bu gelecek-

---

[32] Fehd b. Bârî el-Mürşidî, *es-Sukûk*, 125-126; Mâbed Ali el-Cârî - Abdülazîm Celâl Ebû Zeyd, "es-Sukûk: kazâyâ fıkhiyye ve iktisâdiyye", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 19/2 (2013), 16-18; Karadâğî, "Sukûku'l-icâra", 220-222.

[33] Karadâğî, "Sukûku'l-icâra", 222-224; Fehd b. Bârî el-Mürşidî, *es-Sukûk*, 136-137.

teki menfaat hakkına hisseleri oranında sahip olurlar. Kabz gerçekleşinceye kadar sukûk, mevcut bir menfaati değil alacak hakkını temsil ettiğinden ikincil piyasada tedavülü mümkün görülmez, ancak paralel kiralama yoluyla kullanılabilir. Kabz sonrasında ise menfaat hakkını temsil eden bir belge hâline geldiğinden alt kira yoluyla işletilerek kira gelirleri yatırımcılara dağıtılır.[34]

3) Hizmet mülkiyetine dayalı sukûk ihraçları: Eğitim, sağlık ve seyahat gibi hizmet sektörlerindeki finansman ihtiyaçları için geliştirilen bu modelde sukûk sertifikaları, muayyen veya nitelikleri zimmette belirlenmiş hizmetlerden doğan şâyi hisseli hakları temsil etmektedir. Muayyen bir tarafın sunacağı hizmet mülkiyetine dayalı sukûk ihraçlarında belirli bir tarafın sağlayacağı hizmet yer, zaman, kapsam ve nitelikleri belirlenerek sukûka konu edilir. Örneğin bir eğitim kuruluşu, gelecekte ifa edeceği eğitim hizmetine ilişkin hakları temsil eden sukûk ihraç ederek yatırımcılardan peşin fon temin eder. Hizmet sağlayıcı, genellikle vekâleten bu hizmeti üçüncü kişilere alt kira yoluyla sunar ve elde edilen gelirleri yatırımcılara dağıtır. Sukûkların ikincil piyasada tedavülü, hizmetin henüz alt kiraya konu edilmeden önceki aşamayla sınırlıdır. Zira alt kira sonrasında belgeler hizmet hakkını değil, zimmetteki ücret alacağını temsil eder. Bu yapı, iş-hizmet sözleşmelerinde alt kiranın imkânı tartışmasını da beraberinde getirmektedir.[35]

Hizmete dayalı ihraçların diğer uygulama biçimini ise, hizmet sağlayıcısı henüz belirlenmemiş olmakla birlikte nitelikleri zimmette belirlenmiş hizmetlere dayalı sukûk ihraçları oluşturmaktadır. Bu yapıda, henüz sağlayıcısı belirlenmemiş ancak nitelikleri belirli bir hizmete ilişkin haklar sukûka konu edilir. Hizmet alanında faaliyet gösteren aracı kuruluş, hizmetin temin maliyetini esas alarak sukûk ihraç eder ve yatırımcılardan peşin fon sağlar. Hizmetin ifasını zimmetinde üstlenen kuruluş, yatırımcılar adına vekil sıfatıyla bu hizmeti talep eden müşterilere vadeli olarak sunar veya temin ettiği sağlayıcılar aracılığıyla yerine getirir.[36] Böylece yatırımcılar, peşin bedel karşılığında elde edilen gelirlerden getiri sağlarlar.

Hizmet sağlayıcısı belirlenmeden önce sukûkun ikincil piyasada tedavülü genel olarak kabul edilmemekte ve henüz somut bir hizmet mülkiyeti oluşmadığı için alt kira yerine genellikle paralel kiralama yöntemi tercih edilmektedir.[37] Bununla birlikte Nezih

---

34 Fehd b. Bârî el-Mürşidî, *es-Sukûk*, 145-146; Meyre, *Sukûku'l-icâra*, 330-331.

35 Meyre, *Sukûku'l-icâra*, 337-338; Münzir Kahf, *Senedâtü'l-icâra ve'l-a'yânü'l-müeccera*, 53-54; Karadâğî, "Sukûku'l-icâra", 226-227.

36 Meyre, *Sukûku'l-icâra*, 339-340; Mahmûd Muhammed Subra vd., "Devru sukûki'l-icâra fî temvîli müessesâti't-talîmi'l-âlî Filistin nemûzecen", (ts.), 31-32.

37 AAOIFI, "Sukûku'l-istismâr", std. no: 17/5/2/10-11, s. 481.

Kemal Hammâd ve Hüseyin Hâmid Hasan gibi bazı müellifler bu aşamada da tedavüle cevaz vermektedir.[38]

3. İcâre Sukûk Uygulamasının Fıkhî Temelleri

Önceki bölümde ele alınan icâre sukûk türleri, işleyiş özellikleri bakımından klasik icâre teorisindeki bazı meselelerle irtibatlandırılmaktadır. Bu kapsamda ayn, menfaat ve hizmete dayalı ihraçların dayandırıldığı şâyi hisseli malların kiralanması, nitelikleri zimmette belirlenmiş varlıkların kiralanması, kiralanan varlığın satımı ve alt kiralama meseleleri, klasik teorideki çerçeveleriyle ele alınarak sukûk uygulamalarıyla bağlantılı yönleri ortaya konulacaktır.

İcâre sukûkun özellikle ayn mülkiyetine dayalı uygulamalarında her bir sukûk sertifikasının dayanak varlığın şâyi hissesini temsil etmesi, şâyi hisseli malların kiralanması (icâratü'l-müşâ') meselesini gündeme getirmektedir. Yatırımcılar, sahip oldukları şâyi hisseler dolayısıyla varlığın maliki sıfatını kazanmakta ve bu varlığı kaynak kuruluşa (KK) veya üçüncü bir tarafa kiralayarak kira gelirine hak kazanmaktadır. Klasik teori açısından bu mesele, kiracının ortak veya üçüncü taraf olması bakımından ele alınmıştır.[39]

Ortağa kiralama, malın bir kısmından mülkiyet, diğer kısmından menfaat sebebiyle yararlanma imkânı sağlaması gerekçesiyle dört mezhepte de caiz görülmüştür.[40] Üçüncü kişiye kiralama ise teslim edilebilirlik üzerinden tartışılmıştır. Hanefî literatüründe bu meseleye ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Hanefîler'den Ebû Hanîfe (ö. 150/767), tercih edilen görüşüne göre şâyi hissenin müstakil olarak teslim ve intifa edilemeyeceği gerekçesiyle bu kiralamayı fasit kabul ederken[41] İmâmeyn, şâyi hissenin oransal olarak miktarının malum olması ve menfaatin elde edilebilir olması şartıyla bu kiralamaya cevaz vermiştir.[42] Mâlikî ve Şâfiîler şuyûu sıhhate engel görmeyerek satım akdine kıyasla kiralamayı caiz kabul etmiş,[43] Hanbelîler ise tercih edilen görüşe göre

---

38 Nezîh Kemal Hammâd, "Sukûku'l-icâra", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 15/2 (2004), 35; Hüseyin Hâmid Hasan, "Sukûku'l-istismâri'l-İslâmî", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 19/2 (2013), 565-567.

39 Meyre, *Sukûku'l-icâra*, 318-319.

40 Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/357; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 3/515-516; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 7/445; Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'* (Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 6/38.

41 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/162-163; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/559.

42 Ebu'l-Hasen Ali b. Ebûbekir el-Ferğânî el-Merğinânî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî*, thk. Tallâl Yusuf (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 3/238.

43 Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr Kâdî Abdülvehhâb, *el-Ma'ûne 'alâ mezhebi Âlimi'l-Medîne*, thk. Hamîş Abdülhak (Mekke: Mektebetü Mustafâ, 1995), 1/1103; İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazim Mahmûd ed-Dîb (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007), 8/121; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 7/445.

ortağın izni veya katılımıyla teslimin mümkün olduğu durumlarda kiralamayı geçerli saymıştır.[44]

Akdin kurulmasından sonra meydana gelen (târî) şuyûun hükme etkisi de klasik teoride ayrıca ele alınmıştır. Genel kabule göre sonradan meydana gelen şuyû akdi ifsat etmez.[45] Ebû Hanîfe'den iki rivayet nakledilmekle birlikte meşhur rivayete göre sonradan oluşan şuyû, başlangıç şartlarının akdin devamı için zorunlu olmadığı gerekçesiyle akdi bozmaz. Zayıf görüşe göre ise aslî şuyû gibi fasit kabul edilmiştir.[46] Böylece şâyi hisseli malın kiralanmasına ilişkin hükümler, sukûk sahiplerinin ortak mülkiyetinin kira ilişkisine konu edilmesinin klasik fıkıhtaki temelini ortaya koymaktadır. Ancak icâre sukûk uygulamalarında dayanak varlığın her zaman mevcut ve belirli bir ayndan ibaret olmadığı, bazı ihraçlarda henüz mevcut olmayan veya nitelikleri önceden belirlenen varlık ve hizmetlerin de sukûklaştırıldığı görülmektedir. Bu durum ise akit konusunun mevcut bir ayn olmaksızın zimmette belirlenebilmesine ilişkin fıkhî esasların incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Henüz mevcut olmayan, üretilmemiş veya mülk edinilmemiş varlıklar ile nitelikleri belirlenmiş hizmetlere dayalı sukûk ihraçları bu bakımdan nitelikleri zimmette belirlenmiş varlıkların kiralanması (el-icâretü'l-mevsûfe fi'z-zimme) kapsamında değerlendirilmektedir. Bu tür icârede akit konusu belirli bir ayn olmayıp cins, tür ve vasıfları belirlenmiş bir menfaattir.[47] Dört mezhep bu tür kiralamanın cevazında ittifak etmiş, ancak teorik temellendirme konusunda ihtilaf etmişlerdir.[48] Hanefîler meseleyi icâre, özellikle icâre-i âdemî çerçevesinde ele alırken[49] Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler selem ahkâmına kıyasla "menfaatte selem" kavramıyla temellendirmiştir.[50]

---

44 Haccâvî, *el-İknâ'*, 2/293-294.

45 Abdülganî b. Tâlib Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmiyye, ts.), 2/101; Osman b. Ali b. Mehcen el-Bâriʿî Fahruddîn el-Hanefî ez-Zeylaʿî, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik ve hâşiyetü'ş-Şelebî* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 1313), 2/357.

46 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*ʿ, 5/559-560.

47 Ayrıntılı bilgi için bk. Hacak, *Atomcu Evren Anlayışının İslam Hukukuna Etkisi*, 140-143, 151-152; Hasan Hacak, "Menfaat" (Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2004), 29/133.

48 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*ʿ, 6/50; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), 2/231; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmûʿ şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/261-262; Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî, *el-İnsâf fî maʿrifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1419), 6/45; Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Âmir Abdurraûf ed-Dirşevî, *Akdü icârati'l-mevsûfe fi'z-zimme suveruhû ve tavzîfuhû fi't-temvîli'l-muâsır: dirâse fikhiyye tatbîkiyye* (Kuala Lumpur: Câmiatü Malaya, Doktora Tezi, 2017), 38.

49 Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Asl*, thk. Muhammed Boynukalın (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 3/531, 551-552; Serahsî, *el-Mebsût*, 15/200, 203, 16/6; Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz b.

Bu teorik farklılık, kira bedelinin ödeme biçimine ilişkin hükümlere de yansımıştır. Menfaatte selemi caiz gören Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler ücretin akit meclisinde peşin ödenmesini şart koşarken,[51] Hanefîler ücretin peşin, vadeli veya taksitli olarak belirlenebilmesini caiz görmüştür.[52] Bu yaklaşım farklılığı, modern sukûk ihraçlarında nakit akışının planlanması ve kira ödemelerinin vadelere yayılması bakımından önem taşımaktadır. Özellikle henüz mevcut olmayan varlıkların veya gelecekte ifa edilecek hizmetlerin sukûklaştırıldığı yapılarda, akit konusunun zimmette belirlenebilmesi ve bedelin ödeme biçimine ilişkin hükümler, sukûk işleminin fıkhî meşruiyetinin değerlendirilmesinde belirleyici olmaktadır.

İş sözleşmelerinde ecîr-i hâssın edimi şahsa bağlı olup bizzat ifası gerekirken, belirli bir işi üstlenen ecîr-i müşterekte akit zimmette kiralama esasına dayanmakta ve edimin üçüncü kişilerce ifası mümkün olmaktadır.[53] Bu da bizzat ifa imkânı veya kapasitesi olmayanların (gerçek/tüzel kişiler) sözleşme akdedebilmesine zemin hazırlamaktadır.[54] Dolayısıyla mevcut olmayan varlıkların menfaatleri ile belirli hizmetlere dayalı sukûk ihraçları, akit konusunun mevcut ve mülk edinilmiş bir ayn olmasını zorunlu görmeyen bu teorik çerçevede temellendirilebilmektedir.

Bu teorik çerçevenin ardından, icâre sukûkunun bir diğer önemli uygulaması olan satış ve geri kiralama uygulamasında KK, kullandığı veya kiradaki bir varlığın mülkiyetini fon temini amacıyla VKŞ'ye devretmekte, VKŞ de varlığın rakabe mülkiyetindeki payları temsil eden sukûk ihraç etmektedir. Varlığın KK'ya veya üçüncü bir tarafa kiralanmasıyla kira geliri sağlanmakta ve vade sonunda varlık KK tarafından geri alınmaktadır. Bu yapı, klasik fıkıh teorisi açısından kiralanan malın kiracıya ya da üçüncü kişiye satımı (bey'u'l-ayn el-müeccere) meselesiyle ilişkilendirilmektedir.[55]

Ömer İbn Mâze, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*, thk. Abdülkerîm Sâmî el-Cündî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 7/509, 563.

50 Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ'ş-Şerhi'l-kebir* (Dâru'l-Fikr, ts.), 4/3; Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed Zekeriyyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib* (Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 2/197; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*ᶜ, 9/69.

51 Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 4/3; Zekeriyyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib*, 2/197; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûtî, *Şerhu Münteha'l-İrâdât= Dekāʾiku üli'n-nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ* (Âlemü'l-Kütüb, 1993), 2/251-252.

52 Dirşevî, *Akdü icârati'l-mevsûfe fi'z-zimme*, 99-100.

53 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/50; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/447; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*ᶜ, 9/73, 77-78, 129-130; Hocaeminefendizâde Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm şerhu mecelleti'l-ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 1/622-625 (md. 422); Mehmet Yuşa Özmen, *İslam Hukukunda "Alacak Hakkı" Kavramı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 207-213.

54 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/50; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/447; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*ᶜ, 9/73, 77-78, 129-130; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/622-625 (md. 422); Özmen, *İslam Hukukunda "Alacak Hakkı" Kavramı*, 207-213.

55 Âmâl Abdülvehhâb Omarî, *es-Sukûk: dirâse fikhiyye mukârene* (Tunus: Matbaatü Tunus Kartaca, 2017), 148.

Klasik fıkıhta kiralananın satımı, kiracının hakkının korunması ve malın müşteriye teslim imkânı bağlamında ele alınmıştır. Kiralananın bizzat kiracıya satımında, malın kiracının zilyetliğinde bulunması sebebiyle teslim açısından engel görülmemiş ve satışın cevazında ittifak edilmiştir.[56] Ancak satışın mevcut icâreye etkisi konusunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Hanefî ve Mâlikîler ile Şâfiî ve Hanbelîler'den bazı fakihler, mülkiyet ile kiranın aynı kişide birleşemeyeceği gerekçesiyle icârenin sona ereceğini ve kalan ücretin düşeceğini savunurken,[57] Şâfiî ve Hanbelîler'in çoğunluğu, rakabe ve menfaat mülkiyetlerinin farklı akitlere dayanması sebebiyle icârenin devam edeceğini ve kiracının kalan süre için kira bedelini ödemekle yükümlü olduğunu kabul etmiştir.[58]

Kiralananın üçüncü kişiye satımında, satış ile mevcut icâre arasındaki ilişki ve tarafların hakları bakımından farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bazı Zâhirî fakihler satışla birlikte icârenin sona ereceğini savunurken[59] yaygın görüş satışın mevcut icâreyi sona erdirmeyeceği yönündedir. Hanefîler, haklı bir özür hâlinde satımı tüm taraflar açısından geçerli kabul etmiş,[60] özür bulunmadığında ise satımı satıcı ve müşteri bakımından geçerli, kiracı bakımından kira süresinin bitimine kadar mevkûf sayarak tarafların haklarını korumayı amaçlamışlardır.[61] Buna göre kiracı satımı feshedememekte, ancak teslimi engelleyebilmekte; müşteri ise malı süresinde teslim alamaması hâlinde fesih muhayyerliğine sahip olmaktadır.[62] Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'in çoğunluğu ise rakabe ve menfaatin farklı akitlere konu olabileceğinden satımın geçerli olduğunu ve icâreyi sona erdirmediğini kabul etmiştir. Bu durumda kira geliri mevcut icâre akdine bağlı olarak satıcıda kalmakta, malın kirada olduğunu bilmeyen müşteri teslimin erte-

---

56 Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkī İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebsâr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 7/318; Ebû Abdillah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman er-Ru'aynî, *Mevâhibü'l-celîl li şerhi Muhtasar-ı Halîl*, thk. Zekeriyyâ Umeyrat (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 7/522-523; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/491-492; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullāh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 5/284.

57 Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/659 (md. 442); Ru'aynî, *Mevâhibü'l-celîl*, 7/522-523; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/252-253; Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed İbn Müflih, *el-Mübdi' fî şerhi'l-Mukni'* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 5/45.

58 Nevevî, *el-Mecmû'*, 15/87-89; İbn Müflih, *el-Mübdi'*, 5/45.

59 Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsî ez-Zâhirî İbn Hazm, *el-Muhallâ*, thk. Abdülğaffâr Süleyman el-Bendârî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 7/7-9.

60 Zeyla'î, *Tebyînü'l-hakâik*, 5/145.

61 Serahsî, *el-Mebsût*, 16/4; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/48-49.

62 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/49.

lenmesi sebebiyle fesih muhayyerliğine sahip olurken, bilerek satın alan müşteri kira süresince teslim ve gelirden mahrum kalmayı kabul etmiş sayılmaktadır.[63]

İcâre sukûkta kiradaki varlığın ihraç aşamasında VKŞ'ye devri, klasik teoride kiralananın üçüncü kişiye satımı, vade sonunda KK tarafından geri alınması ise kiralananın kiracıya satımı meseleleriyle ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla satım, kiralama ve geri alımdan oluşan bu yapının klasik fıkıhtaki hükümlerle ne ölçüde örtüştüğü ve uygulamada ortaya çıkan sorunlar ayrıca değerlendirilecektir.

Tüm bu süreçlerin yanı sıra, menfaat ve hizmet mülkiyetine dayalı sukûk ihraçlarında yatırımcıların peşin bedelle elde ettikleri menfaat veya hizmet hakkının yeniden bir akde konu edilmesi, fıkhen kiracının alt kiralama yetkisi (el-icâre mine'l-bâtın) kapsamında değerlendirilmektedir. Menfaate dayalı ihraçlarda bu hakkın KK'ya taksitli ve genellikle daha yüksek bir bedelle geri kiralanması, hizmete dayalı ihraçlarda ise ihraççının vekil sıfatıyla hizmet paketini nihaî kullanıcılara devretmesi bu kapsamda gerçekleşmektedir.

İcâre akdiyle menfaat mülkiyetini elde eden kiracı, örfe ve tahsis amacına uymak,[64] ilk kira süresini aşmamak[65] ve doğacak zararın belirlenen sınırlar içinde kalması[66] şartıyla bu hakkını alt kiralama yoluyla üçüncü taraflara da devredebilir.[67] Alt kiranın hükmü, işlemin kabz öncesi/sonrası olması ve kiralayana/üçüncü tarafa yapılmasına göre değişmektedir. Kabz sonrasında üçüncü tarafa kiralamanın cevazında ittifak varken, kabz öncesinde mezhepler arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Hanefîler menkullerde kabzı şart koşarken, gayrimenkulde kabz öncesi kiralamaya Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf (ö. 182/798) cevaz vermiş, İmam Muhammed (ö. 189/805) ise cevaz vermemiştir.[68] Mâlikîler gıda maddeleri dışında kabz şartı aramazken,[69] Şâfiîler genel itibarıyla caiz

---

63 Kâdî Abdülvehhâb, *el-Maʿûne*, 1/1106; Ruʻaynî, *Mevâhibü'l-celîl*, 7/522-523; Ebû'l-Kâsım Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdulkerîm el-Kazvînî er-Râfiî, *el-'Azîz Şerhu'l-Vecîz*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 6/185; Abdurrahman b. Muhammed b. Kāsım Âsımî en-Necdî, *Hâşiyetü'r-Ravzi'l-mürbi' şerhi Zâdi'l-müstekni'*, 1397, 5/335-336.

64 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/546-547, 6/61; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme Cemmâîlî Makdisî Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fikhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/181.

65 Ruʻaynî, *Mevâhibü'l-celîl*, 7/537; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/474-475.

66 Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn el-Aynî, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 10/255; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 2/182.

67 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/87; Ruʻaynî, *Mevâhibü'l-celîl*, 7/537; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/59-60; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/286-288.

68 Ebûbekir b. Ali b. Muhammed el-Yemenî el-Hanefî el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire ʿalâ Muhtasari'l-Kudûrî* (el-Matba'atü'l-Hayriyye, 1322), 1/261; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 9/125.

69 Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed el-Advî Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, ts., 4/9; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî el-Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl li'l-Haraşî* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 7/9; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 4/10; İlîş, *Minehu'l-celîl*, 7/458.

görmemiş,[70] Hanbelîler'de ise tercih edilen görüş menfaatin fiziken kabzedilemeyeceği gerekçesiyle kabzın kiralamaya etkisi olmadığı yönündedir.[71]

Sukûk bakımından asıl mesele olan kiralayana geri kiralamayı Hanefîler, menfaatin anbean oluşması ve aynı kişinin akitte hem teslim eden hem teslim alan konumuna düşmesi (ahkâmın tenâkuzu) gerekçesiyle caiz görmezken,[72] cumhur ilke olarak sahih kabul etmiş ancak Mâlikîler ve Hanbelîler cevazı faiz ve hileden arınmış olma şartına bağlamışlardır.[73] Nitekim AAOIFI standartları da klasik fıkıh yaklaşımına paralel olarak geri kiralama işlemlerine ilke olarak cevaz vermekle birlikte süreci îne riskine karşı sıkı şartlara bağlamıştır. Buna göre, karşılıklı verilen ücretlerin peşin olması ve iki işlem arasında vade ya da fiyat farkı oluşturularak faiz şüphesi içeren bir finansal yapının kurulmaması şart koşulmaktadır.[74]

Alt kira bedelinin ilk kira bedelinden yüksek olması meselesi de sukûkla doğrudan ilgilidir. Hanefîler alt kiranın farklı bir bedelle yapılmasını kabul etmekle birlikte, fazlalığı cins farkına veya akitte ziyade/ıslah yapılmasına bağlamış, aksi hâlde menfaatlerin kiracının damânı altında olmaması gerekçesiyle fazlalığın tasaddukunu vacip görmüştür.[75] Cumhur ise menfaat mülkiyetini ayn mülkiyeti gibi değerlendirerek ek şart aramaksızın fazlalığı caiz kabul etmiştir.[76]

Hizmet mülkiyetine dayalı ihraçlarda hizmetin üçüncü kişilere devri de, iş-hizmet sözleşmelerindeki alt kiralama hükümleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Hizmetin başkasına devri, menfaatin istihkak edilmiş olması esasına dayanmakla birlikte mezhepler arasında farklı hükümler mevcuttur.[77] Hanefîler hizmetin kişiler arasında belirgin farklılık göstermemesi ve ikinci kiralamadaki ücret fazlalığının belirli şartlara bağlı olması kaydıyla,[78] Mâlikî ve Şâfiîler ise yapılacak işin emsal nitelikte olması şartıyla cevaz verirken,[79] Hanbelîler hür insanın menfaatinin mülk edinilemeyeceği gerekçesiyle

---

70 Ebû İshak İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiʿî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 2/258; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/58.

71 Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/287; İbn Müflih, *el-Mübdi'*, 5/21.

72 Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 1/261; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 9/38-39, 125; İbn Mâze, *el-Muhîtü'l-Burhânî*, 7/431.

73 Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, 4/9-10; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/258; Merdâvî, *el-İnsâf*, 6/27-28.

74 AAOIFI, "el-İcâra ve'l-icâratü'l-müntehiye bi't-temlîk", *el-Meʿâyiru'ş-Şerʿiyye*, (2017), std. no: 9/3/4, s. 243; Ayrıca bk: "Sukûku'l-istismâr", 5/2/6.

75 Şeybânî, *el-Asl*, 3/463; Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 1/261.

76 Kâdî Abdülvehhâb, *el-Maûne*, 1/1097; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/58; Merdâvî, *el-İnsâf*, 6/27.

77 İlîş, *Minehu'l-celîl*, 7/317.

78 Şeybânî, *el-Asl*, 4/42, 9/415; Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Mehâric fi'l-Hiyel* (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1999), 24; İbn Mâze, *el-Muhîtü'l-Burhânî*, 7/517.

79 Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 3/429; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Rıfat Fevzi Abdülmuttalib (Dâru'l-Vefâ, 2001), 3/229.

cevaz vermemiştir.[80] Klasik doktrinde kiralayana geri kiralama, fazla ücret ve hizmet devri gibi konularda öngörülen bu fıkhî esasların ve kısıtlayıcı kayıtların modern sukûk uygulamalarındaki yansımaları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecektir.

4. İcâre Sukûk Uygulamasının Tartışmalı Yönleri

Önceki başlıkta icâre sukûk işlemlerinin klasik teorinin belirli meseleleriyle ilişkilendirildiği gösterilmişti. Ancak bu ilişkilendirmenin çoğu zaman işlem aşamalarındaki şeklî benzerliklere dayandığı, klasik hükümlerin arka planda barındırdığı kaygılarla modern uygulamanın amacı, hedefi, işlevi ve yapısı arasında ciddi oranda bir ayrışma bulunduğu görülmektedir. Bu başlık altında söz konusu ayrışma, üç temel problem alanı üzerinden değerlendirilecektir: Anapara ve kâr garantisi bağlamında risk-sorumluluk dengesi, teslim-kabz bağlamında şekilsel benzerlik ile hukuki gaye ve işlev ayrışması, klasik fıkıh doktrinine yönelik parçacı-faydacı yaklaşımın ortaya çıkardığı yöntem krizi.

Bu problem alanlarının ilki, icâre sukûkun yatırımcı açısından üstlenilmesi gereken risk ile uygulamada sağlanan anapara ve getiri güvencesi arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Zira sukûkun klasik icâre yapısından ayrıştığı en belirgin noktalardan biri, mülkiyetin yatırımcıya intikaliyle birlikte doğması beklenen risk ve sorumlulukların önemli ölçüde yatırımcıdan uzaklaştırılması ve yatırımcının sermaye ile getirisinin korunmasına yönelik mekanizmaların kurulmasıdır. Bu nedenle öncelikle anapara ve kâr garantisinin icâre sukûkun hukuki ve fıkhî yapısına etkisi ile buna bağlı olarak ortaya çıkan risk-sorumluluk dengesizliğinin incelenmesi gerekmektedir.

Sukûk belgeleri, geleneksel faizli borç senetlerine alternatif olarak geliştirilmiştir. Bu sebeple yatırımcıyı faizli senetler yerine sukûka yöneltebilmek amacıyla sukûkun yapısal olarak taşıdığı riskleri en aza indiren çeşitli yöntemlere başvurularak günümüz ihraçlarının çoğunda sermaye ve getiri doğrudan ya da dolaylı olarak garanti edilir hâle gelmiştir.[81] Bu garantinin en yaygın aracı, sukûk ihraççısının vade sonunda dayanak varlığı nominal (ilk ihraç) değeri üzerinden geri satın almayı taahhüt etmesi ya da yatırımcıya bu değer üzerinden geri satma şartının koşulmasıdır. Bu şekilde tek taraflı bağlayıcı bir vaatle itfa anında yatırımcının sermayesinin garantili biçimde geri dönmesi güvence altına alınmaktadır.[82] Mülkiyetin esasen ebedî olarak elden çıkarılması değil, finansman süresince devredilip vade sonunda ilk sahibine döndürülmesi amaçlandığından, geri satın alma taahhüdü ya da şartı sözleşmelerin vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir.

---

80 Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 9/72.

81 Muhammed b. Ali el-Karî b. Iyd, *Sukûku't-temvîli'l-İslâmî* (Riyad: Benkü'l-Bilâd-Dâru'l-Meymân, 2019), 142-143; Bayındır, *Fıkhî ve İktisadî Açıdan İslami Finans-II*, 119.

82 Fehd b. Bârî el-Mürşidî, *es-Sukûk*, 89, 93.

Modern sukûk uygulamalarında varlığın vade sonunda nominal değer üzerinden geri satın alınması veya menfaatin farklı peşin/vadeli bedellerle yeniden kiralanması şekilsel işlemler vasıtasıyla faiz yasağının aşılmaya çalışıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Nitekim bu işlemlerin klasik anlamda gerçek bir satım veya kiralama akdinin hukuki ve ekonomik fonksiyonlarını tam olarak karşılayıp karşılamadığı tartışmalıdır. Fıkhen satımın temel gayesi, malike serbest tasarruf imkânı tanıyacak şekilde mülkiyetin süresiz olarak intikalidir. Ancak icâre sukûkta yatırımcılar zahiren malik görünseler de bu yetkiden mahrumdurlar. Tek hakları, kaynak kuruluşun yükümlülüğünü ihlali hâlinde varlığın satılarak bedelinin paylaştırılmasını talep etmektir. Bu durum, araya giren aşamaların faizli bir ilişkinin meşruiyet zeminini oluşturduğu yönündeki eleştiriler bakımından klasik bey'u'l-îne tartışmalarıyla paralellik göstermektedir. Bu bağlamda, dayanak varlığın vade sonunda nominal değer üzerinden geri alınacağına dair taahhütler anapara ve getiri garantisi niteliği taşıdığından, şekilsel bir hile-i şer'iyye ve konvansiyonel bonoların farklı bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir.[83]

Alt kiralamaya ilişkin klasik kaynaklardaki kayıtlar da anapara ve getiri garantisi sağlayan uygulamaların fıkhî mahiyetine işaret etmektedir. Menfaat ve hizmet mülkiyetine dayalı ihraçlarda yatırımcı, peşin bedelle edindiği menfaati vadeli ve çoğunlukla daha yüksek bir bedelle ilk malike geri kiralamaktadır. Oysa önceki başlıkta görüldüğü üzere Hanefîler kiralananın bizzat kiralayana kiralanmasını caiz görmemiş, Mâlikîler bu işlemi menfaat sağlayan bir ödünç töhmeti taşıması sebebiyle mahzurlu saymış, Hanbelîler ise cevazı hile bulunmaması kaydına bağlamıştır. Bilhassa İbnü'n-Neccâr (ö. 972/1564) ve Buhûtî'nin (ö. 1051/1641) söz konusu hileyi, peşin bir bedelle kiralanan aynın vadeli ve daha yüksek bir bedelle geri kiralanması şeklinde tanımlaması dikkat çekicidir. Zira bu tarif, modern ihraçlarda kurgulanan geri kiralama yapısıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Dolayısıyla klasik doktrinin alt kiraya tanıdığı genel cevaz, sukûk ihraçlarındaki geri kiralama uygulamasını doğrudan meşrulaştırmamaktadır.[84]

Sukûk uygulamalarında anapara ve getiri garantisi anlamı taşıyan bir diğer husus risk ve sorumluluğun klasik teoriden bütünüyle farklı biçimde paylaştırılmasıdır. Yukarıda görüldüğü üzere klasik icâre teorisinde kiralanan, kiracının elinde emanet hükmünde olup mülkiyete bağlı risk ve sorumluluklar ile bakım-onarım masrafları ve telef/hasar tazmin (damân) yükümlülüğü malik konumundaki kiralayana aittir. İcâre sukûkta ise teoride varlığın şâyi hisseli maliki sayılan yatırımcıların bütün hak ve sorumluluklara hisseleri oranında ortak olması gerekirken, uygulamada kiralama boyutunun da şeklîleştirildiği görülmektedir. Nitekim KK kendi tasarrufundaki varlığın menfa-

---

83 Sâmî b. İbrâhîm es-Süveylim, "Münticâtü sukûki'l-icâra", *es-Sukûku'l-İslâmiye: Arz ve Takvîm* (Cidde, 2010), 3; Bayındır, *Fıkhî ve İktisadî Açıdan İslami Finans-II*, 148-153.

84 Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 1/621; Merdâvî, *el-İnsâf*, 6/27.

atine gerçek bir kiracı gibi malik olmamakta, aksine malın bütün risklerini üstlenmektedir. Örneğin, deprem gibi mücbir sebeplerle varlık helâk olsa dahi zararın tazmini mal sahibi addedilen yatırımcılara değil, normal şartlarda zararın malike ait olması gerekmesine rağmen akitteki taahhütler vasıtasıyla kiracı konumundaki KK'ya yüklenmektedir. Hatta bazı ihraçlarda kiracının, deprem veya savaş gibi sebeplerle kira konusu varlık helâk olsa dahi kira taksitlerinin tamamını ödemeyi koşulsuz olarak üstlenmesi öngörülmektedir. Oysa klasik icâre teorisinde, kiracının kasıt ve kusuru dışındaki durumlarda dayanak varlığa ilişkin her türlü risk ve sorumluluk malike aittir. Bakım-onarım masrafları ile damân sorumluluğunun bütünüyle ilk satıcıya yani kiracıya (KK) yüklenmesiyle klasik teorideki mülkiyet-risk dengesi tersine çevrilmekte ve bu tür koşulsuz taahhütlerle kira akdinin içeriğinin boşaltılarak şeklî bir işlemle örtülü faize kapı aralandığı ifade edilmektedir.[85] Buna sabit getiri garantisi sözleşmelerinin de eklenmesiyle -örneğin ülkemizde kira sertifikası adıyla ihraç edilen sukûkların sabit getirili olması ve getirinin taahhüt edilenin altında kalması hâlinde aradaki farkın kaynak kuruluşça karşılanmasıyla- yatırımcının vaat edilen getiriyi her hâlükârda tahsil ettiği bir yapı ortaya çıkmaktadır.[86]

Anapara ve getiri güvencesi ile risk ve sorumluluğun yatırımcıdan uzaklaştırılması, yalnızca ekonomik sonuçları bakımından değil, işlemlerin klasik icâre hükümleriyle ilişkilendirilme biçimi bakımından da önem taşımaktadır. Zira klasik doktrinde teslim ve kabz, tarafların mal veya menfaati fiilen ya da hukuken elde etmeleri ve buna bağlı riskleri üstlenmeleriyle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Modern icâre sukûkunda ise bu unsurların çoğu zaman şeklî düzeyde kalması, klasik hükümlerin uygulanabilirliğine ilişkin sorunu gündeme getirmektedir. Bu çerçevede ikinci problem alanı, teslim ve kabzın klasik fıkıhtaki hukuki işlevi ile modern sukûk işlemlerindeki görünümü arasındaki farklılık üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Klasik icâre teorisinde akdin konusuna ve tarafların hak ve sorumluluklarına ilişkin hükümlerin arka planında, akde konu menfaatin fiilen ya da hukuken teslim edilebilirliği, kabzı ve mülkiyete ilişkin risk ve sorumlulukların üstlenilmesi yatmaktadır. Şâyi hisseli malların kiralanmasında mühâyee ve tahliye yoluyla teslimin sağlanmaya çalışılması, kiralananın satımında ise müşterinin malı teslim alabilmesi ve kiracının haklarının korunması gibi hususlar tamamen bu reel kaygılara dayanmaktadır. Oysa icâre sukûk işlemlerinde tarafların teslim-tesellüm, kabz veya kullanıma ilişkin herhangi bir amacı ya da endişesi bulunmamaktadır. Yatırımcı, sukûk belgesini satın alırken dayanak

---

85 Nezîh Kemal Hammâd, *Fî fıkhi'l-muâmelâti'l-mâliyyeti'l-muâsıra*, 341; Bayındır, *Fıkhî ve İktisadî Açıdan İslami Finans-II*, 147.

86 Onur Yüksel, *Faizsiz Yatırım Aracı Olarak Sukuk (Kira Sertifikası) ve Getirilerinin Seçilmiş Diğer Yatırım Araçlarının Getirileri İle Karşılaştırılması* (Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 54-55.

varlıktan bizzat yararlanmayı veya onu dilediği tarafa kiralamayı değil, yalnızca ödediği peşin sermaye karşılığında kira getirisi elde etmeyi hedeflemektedir. Varlığın ilk sahibine geri kiralanması hâlinde de kiracının amacı, hâlihazırda kendi kullanımında olan bir malı teslim alıp ondan yararlanmak değil, mülkiyeti üzerinden fon toplamak ve kullanımını sürdürmektir. Dolayısıyla genellikle ilk satış, geri kiralama ve vade sonundaki mülkiyet devri aşamasında teslim, kabz veya bunlara bağlı sorumluluklar bakımından hukuki ve fiilî gerçek bir irade söz konusu değildir. Bu durum, işlemi klasik teorinin reel zemininden koparak tamamen şeklî bir niteliğe dönüştürmekte ve fıkıh metodolojisi açısından çözümü güç bir paradoksu beraberinde getirmektedir. Söz konusu sukûk işlemleri, teorik olarak teslim-tesellüm, kabz vb. açılardan herhangi bir engel bulunmadığı gerekçesiyle caiz sayılabileceği gibi işlemin yapısında bu tür reel amaç ve endişeler bulunmaması sebebiyle caiz olmadığı da ileri sürülebilir. Aynı işlemin hem cevazını hem de adem-i cevazını savunmanın mümkün hâle gelmesi, esasta mahiyetleri, gayeleri, işlevleri ve barındırdıkları kaygılar bakımından birbirinden tümüyle farklı iki işlemin şeklî benzerliklerinden hareketle ortak bir hükümde buluşturulmaya çalışılmasının bir sonucudur.

Öte yandan, üçüncü tarafta kirada veya KK'nın kullanımında olan bir aynın mülkiyetine dayalı sukûk ihraçlarının kiradaki varlığın satışı kapsamında ele alınması da benzer bir metodolojik çelişki barındırmaktadır. Nitekim klasik teoride kiralananın satışına dair hükümler malikin tasarruf yetkisi, teslim edilebilirlik ve tarafların (özellikle kiracı veya müşterinin) haklarının korunması gibi reel kaygılar çerçevesinde şekillenmiştir. Modern sukûk uygulamalarında ise klasik teorinin bu reel zemininden uzaklaşıldığı görülmektedir. Bu süreçte ne satıcının malı teslim etme ne yatırımcının malı teslim alma ne de kiracının hak mahrumiyeti yaşama endişesi vardır. Sürecin temel gayesi peşin sermaye temini, varlığın vade sonunda geri alınması ve sabit getiri sağlanmasıdır. Ayrıca KK ve yatırımcıların mülkiyet üzerinde şeklî tasarruflarda bulunarak belgeleri ikincil piyasada tedavül ettirmesi de işlemi teslim-tesellüm ve kabz gayesinden uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla klasik doktrindeki kiradaki varlığın satışına dair hükümlerin, bu reel kaygılardan arındırılmış modern sukûk işlemlerini meşru bir zeminde temellendirmek için kullanılması yöntemsel bir çelişki içermektedir.

Teslim ve kabz meselelerinde ortaya çıkan bu ayrışma, klasik fıkıh hükümlerinin modern finansal işlemlere aktarılmasına ilişkin daha genel bir yöntemsel sorunu da ortaya koymaktadır. Sorun, yalnızca belirli bir hükmün modern sukûk işlemine uygulanabilirliği değil, klasik doktrindeki farklı görüş ve şartların hangi gerekçelerle ve ne ölçüde seçilerek modern işlemlere aktarıldığıdır. Bu bağlamda, klasik doktrinin bütünlüğü içinde anlam kazanan görüşlerin, modern işlemi meşru kılacak şekilde birbirinden koparılarak kullanılmasına dayanan parçacı-faydacı yaklaşım dikkat çekmektedir.

Modern uygulamanın klasik doktrinle ilişkilendirilmesi, çoğu zaman bütüncül bir okumadan ziyade finansal sonucu meşrulaştıracak görüşün seçildiği parçacı-faydacı bir tutuma dayanmaktadır. Bunun örneği, zimmette kiralamaya dayalı ihraçlarda kira bedelinin vadeli ödenmesi meselesinde görülmektedir. Mâlikî ve Şâfiîler bunu "menfaatte selem" sayarak peşin ödenmesini şart koşarken, Hanbelîler icâre lafzı kullanıldığında vadeye cevaz vermiştir. Uygulamada ise, klasik teorideki bu lafzî ayrımdan hareketle bedelin vadeli ödenmesine imkân tanıyan Hanbelî görüşü esas alınmaktadır.[87] Yatırımcıdan toplanan peşin sermaye karşılığında daha yüksek tutardaki kira bedelinin yine peşin ödenmesinin doğuracağı finansal anlamsızlığı gidermek üzere bu görüşün tercih edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Mevcut uygulamayı klasik doktrin çerçevesinde meşrulaştırma kaygısıyla benimsenen bu parçacı-faydacı yaklaşım kısa vadede anlaşılabilir olsa da klasik doktrinin kendi iç sistematiğine riayet edilmediği sürece tutarlı sonuçlara ulaşmayı güçleştirmektedir.

Benzer bir durum alt kira meselesi bağlamında da kendini göstermektedir. Yatırımcının menfaati kaynak kuruluşa geri kiralaması, Şâfiîler ve Mâlikîler başta olmak üzere çoğunluğun benimsediği genel cevaz kuralına dayandırılmaktadır. Ancak bu süreçte, söz konusu cevazın hukuki çerçevesini çizen kayıtlar göz ardı edilmektedir. Şöyle ki; Hanefîler ahkâmın tenakuzu gerekçesiyle bu işleme kesin olarak karşı çıkarken, Mâlikîler cevazı menfaat sağlayan bir ödünç (selef) şüphesinden arınmış olma şartına bağlamakta, Hanbelî mezhebinde ise kiralayana geri kiralama ilkesel olarak caiz görülmekle birlikte, mezhep içindeki bazı fakihler bu işlemin meşruiyetini nesîe ribâsına yol açabilecek îne hilesinden uzak olması şartıyla kayıtlamaktadır. Modern uygulamada ise bu mezhepsel bütünlük ve kayıtlar göz ardı edilerek salt genel cevaz ilkesi, bu cevazı sınırlandıran kayıt ve şartlardan bağımsız biçimde alınmakta, bu durum ise o hükmü anlamlı kılan bağlayıcı fıkhî kayıtların işlevsiz hale gelmesine yol açmaktadır.

Sukûk uygulamalarının işlerlik kazanmasında önemli bir işlev gören vaadin bağlayıcılığı meselesinde de benzer bir metodolojik problem kendini göstermektedir. Klasik fıkıh literatüründe vaadin kazâen bağlayıcılığı mezheplere göre farklılık gösterir. Hanefî mezhebinde mücerret vaadler kazâen bağlayıcı görülmezken, şarta bağlanan (muallak) vaadler istihsânen iltizam ve taahhüt anlamı kazanarak bağlayıcı kabul edilmiştir. Ancak bu ta'lîkin Hanefîler nezdinde geçerlilik kazanabilmesi, şartın bağlandığı tasarrufun şer'an sahih ve meşru olmasını gerektirir. Dolayısıyla her türlü şarta ta'lîk caiz değildir. Şâfiî ve Hanbelîler ile Mâlikîler'den Karâfî'ye (ö. 684/1285) göre ise vaad, kural olarak kazâen bağlayıcı olmayıp diyaneten bağlayıcıdır. Mâlikî mezhebinin çoğunluğu ile bazı ilk dönem âlimleri ise muhatabın bir külfet altına girmesi şartıyla vaadi kazâen bağlayıcı kabul etmiştir. Sonuç olarak, Hanefîlerin şarta bağlı vaad yaklaşımı ve Mâlikîlerin

[87] AAOIFI, "İcâratü'l-eşhâs", el-Me'âyiru'ş-Şer'iyye, (2017), std. no: 34/5/1/6 s. 855.

külfet esaslı görüşü çağdaş uygulamalara dayanak yapılmak istense de istisnalar dışında klasik fıkıh geleneğinden çağdaş finansın arzuladığı anlamda mutlak ve genel bir bağlayıcılık sonucu çıkmamaktadır.[88] Dolayısıyla bu durum, finansal piyasalarda klasik fıkıh birikimi ele alınırken başvurulan parçacı ve faydacı yaklaşımın tipik bir örneğini teşkil etmektedir.

Buraya kadar ortaya çıkan tablo, daha temel bir metodolojik açmaza işaret etmektedir. Klasik teorideki ahkâm, malın teslim edilebilirliği, kullanılabilirliği ve bunlara bağlı risklerin paylaşımıyla tarafların haklarını koruma ve muhtemel anlaşmazlıkları önleme gayesine dayanmaktadır. Oysa modern sukûkta bu tür reel endişeler bulunmamakta, süreç tamamen peşin sermaye ve getiri odaklı yürütülmektedir. Arka plandaki bu amaç ve işlev farklılığını yok sayarak yalnızca şeklî benzerlikler üzerinden işlemleri aynı hükme tabi kılmak, bir yandan klasik doktrine bağlamı dışında bir yük yüklerken, diğer yandan finansal işlemi asıl mahiyetinden ve iktisadi gerçekliğinden uzaklaştırmaktadır. Kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını mevcut akit tipleri üzerinden analojik kıyaslarla karşılama çabası anlaşılabilir olmakla birlikte, bu yaklaşım sürdürülebilir ve tutarlı bir fıkhî zemin oluşturmaktan uzaktır.

5. İcâre Sukûku Yeniden Konumlandırmak: Metodolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tespit edilen metodolojik açmazdan çıkış, finansal işlemlerin dar kalıplar yerine bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına bağlıdır. Zira bu metodolojik açmazın temelinde, genel olarak güncel finansal işlemlerin, özelde ise icâre temelli yapıların klasik isimli akitler üzerinden tasavvur edilmesi ve hukuki niteliklerinin bu çerçevede belirlenmesi yatmaktadır. Bir finansal işlem baştan belirli bir isimli akde, sözgelimi icâre akdine ait sayıldığında, o işlemin doğrudan ilgili akdin ahkâmına göre incelenmesi ve önceki başlıkta sıralanan teslim, kabz, risk ve sorumluluk gibi meselelerin gündeme gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Ancak bu durum, güncel işlemlerin klasik akitlerle bağının bulunmadığı veya mevcut şekilleriyle doğrudan meşru kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir.

Gerçekte icâre sukûku gibi finansal işlemler doktrindeki karma ve kendine özgü (sui generis) isimsiz akit tasnifinin sınırları dâhilinde kimi zaman birden fazla isimli akdin unsurlarını bünyesinde birleştiren karışık muhtevalı bir yapı, kimi zaman ise

[88] Hacı Mehmet Günay, "İslâm Hukukunda Akit Teorisi Bağlamında Çağdaş Finansman Enstrümanlarından Murâbaha Uygulamaları", *Fıkhi Açıdan Finans ve Altın İşlemleri*, ed. Halit Çalış (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 220-222; Kamil Yelek, *İslam Hukukunda Vaadin Bağlayıcılığı ve İslam Finans Uygulamalarına Yansımaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 40-48.

kendine mahsus özgün unsurlar barındıran sui generis bir nitelik arz etmektedir.[89] Ancak bu birleşme, akitlerin her zaman müstakil yapılarını koruyacak biçimde gerçekleşmemekte, her bir akdin belirli unsurları harmanlanarak muhtevası, amacı ve işlevi farklı yeni hukuki yapılar meydana getirmektedir. Klasik fıkıhta akitlerin birleştirilmesi meselesi esas itibarıyla safkateyn yasağına dair rivayetler çerçevesinde tartışılmış, yasağın kapsamı ile akit ve şart serbestisine tanınan alan arasında ters orantılı bir ilişki kurulmuştur.[90] Modern literatürde ise bu tür sözleşmeler karma/karışık muhtevalı ya da kendine özgü akitler olarak nitelendirilmektedir.[91] Bu sebeple temel mesele, klasik isimli akitlerle bu yeni sözleşme türleri arasında sağlıklı bir metodolojik ilişkinin nasıl kurulacağıdır. İcâre sukûkunu, içerdiği satım, kira ve taahhüt gibi unsurlara rağmen salt bir icâre akdi olarak değerlendirmek ve klasik icâre ahkâmına tâbi tutmak, bu ayrımı göz ardı etmek demektir.

Bu çerçevede takip edilmesi gereken yöntem, öncelikli olarak icâre temelli sukûk işlemlerinin karma nitelikli/karışık muhtevalı veya kendine özgü sözleşmeler olarak kabul edilmesidir. Bu sözleşmelerin şart ve unsurları kendi yapıları içinde belirlenmeli ve klasik bir isimli akdin ahkâmının kıyas yoluyla doğrudan uygulanması yerine akitler genel teorisinin ilkeleri esas alınmalıdır. Bu yaklaşım, hem klasik teoriye bağlamı dışında yük yüklemekten hem de iktisadi gerçekliği göz ardı etmekten kurtarıcı bir imkân sunar. Bu noktada fıkhen esas olan, işlemin riba, cehâlet, garar ve hile gibi akdin sıhhatini zedeleyen unsurlar içerip içermediğidir. Bu sakıncalar bulunmadığı sürece tarafların iradeleriyle oluşturdukları finansal yapıların muhtevasına müdahale edilmemesi daha isabetli görünmektedir. Nitekim icâre sukûktaki temel sorun çoğunlukla işlemin amacından ziyade onu zorunlu olarak tek bir klasik akde indirgeyen şeklî tasavvurda ortaya çıkmaktadır.

---

89 Hukuk doktrininde isimsiz akitler unsurlarının kanuni tipik sözleşmelerle olan ilişkisine göre karma (karışık muhtevalı) ve kendine özgü (sui generis) olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Bununla birlikte Schluep, bu ayrımın yeterince keskin olmadığını, özellikle unsurları kısmen kanunda düzenlenmiş, kısmen de düzenlenmemiş unsurlar içeren sözleşmelerin her iki kategoriye de sokulabileceğini ve sınırların iç içe geçtiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, uygulamadaki karmaşık finansal yapılar bu kategorilerin sınırlarını yer yer esnetmektedir. İcâre sukûku uygulamaları da hem birden fazla kanuni akdi harmanlayan karma yapısıyla hem de kendine has özgün finansal mekanizmalarıyla bu teorik tasnifin keskin sınırlarını aşan özellikler taşımaktadır. Bu kavramlar arası teorik tasnif ve tartışmalar hakkındaki detaylı inceleme için bk. Erden Kuntalp, *Karışık Muhtevalı Akit (Karma Sözleşme)* (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2013), 13 vd.

90 Mahmut Samar, *İslamî Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 86-91; Abdullah b. Muhammed b. Abdullah el-İmrânî, *el-Ukûdü'l-mâliyyetü'l-mürekkebe: dirâse fıkhiyye te'sîliyye ve tatbîkiyye* (Riyad: Dâru Künûzi İşbîlyâ, 2010), 69-70.

91 Karma ve sui generis akit nazariyesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İmrânî, *el-Ukûdü'l-mâliyyetü'l-mürekkebe*; Ahmet İnanır, *İslam Hukukunda Bileşik-Mürekkep Mâlî Sözleşmeler ve Çağdaş Finansman Yöntemlerindeki Uygulamaları* (Tokat: Gece Kitaplığı, 2015).

Bununla birlikte, fıkhî problemleri yalnızca sahadaki anlık fetva ihtiyaçlarını karşılayan günübirlik cevaplarla geçiştirmek, meselenin nihai çözümü değil, aksine yapısal sorunları erteleyen ve derinleştiren geçici bir çözümden ibarettir. Bu yaklaşım kısa vadede uygulamayı kolaylaştırsa da uzun vadede klasik fıkhın kendi bağlamından koparılmasına ve sistematik bütünlüğünün zedelenmesine yol açmaktadır. Bu sebeple daha tutarlı ve sürdürülebilir çözümler için klasik fıkıh birikimi ile modern finans bilgisini buluşturan disiplinler arası çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir. İcâre sukûku gibi karmaşık finansal işlemlerin hem fıkhî tutarlılığını hem de iktisadî işlevselliğini ancak böyle köklü bir yöntem arayışıyla sağlamak mümkündür.

Sonuç

Klasik icâre teorisinin reel yapısından farklı olarak bazı sukûk uygulamalarında teslim-tesellüm, kabz ve risk paylaşımı gibi temel unsurlar, önemli ölçüde şekilsel bir niteliğe dönüşmektedir. Risk ve sorumluluğun kiracıya aktarılması ile geri kiralama/satın alma modellerinin yaygınlaşması bu dönüşümün en belirgin göstergeleridir. Bu durum, icâre sukûkunun klasik icâre çizgisinden önemli ölçüde uzaklaştığını göstermekle birlikte, bizatihi gayri meşru olduğu anlamına gelmemektedir. Öte yandan, sukûk uygulamalarında gündeme gelen problemlerin temel kaynağının, bu karmaşık finansal yapıların tek bir klasik isimli akit kategorisine dâhil edilmesinden ileri geldiği anlaşılmaktadır.

Ulaşılan bu bulgular doğrultusunda, güncel finansal işlemlerin tek bir klasik akde indirgenmesi yerine birden fazla akdin unsurlarını bünyesinde barındıran karma veya kendine özgü sözleşmeler olarak kabul edilmesi gerekir. Dolayısıyla klasik icâre hükümlerinin güncel icâre sukûk işlemlerine doğrudan uygulanmasından ziyade akitler genel teorisi çerçevesinde; riba, garar, cehalet, niza, zarar ve hile gibi akdin sıhhatini zedeleyen unsurlardan arındırılmış olmaları esas alınarak kendi hukuki ve iktisadî gerçekliği bağlamında değerlendirilmelidir. Bu yönüyle, İslâm hukukunun icâre sukûku özelinde çağdaş finansal yapılarla kurduğu ilişkinin daha kuşatıcı ve bütüncül bir metodoloji çerçevesinde yeniden ele alınması elzemdir.

Kaynakça

AAOIFI. "el-İcâra ve'l-icâratü'l-müntehiye bi't-temlîk". *el-Me'âyiru'ş-Şer'iyye*, 237-270.

AAOIFI. "İcâratü'l-eşhâs". *el-Me'âyiru'ş-Şer'iyye*, 847-873.

AAOIFI. "Sukûku'l-istismâr". *el-Me'âyiru'ş-Şer'iyye*, 463-491.

Ali Haydar Efendi, Hocaeminefendizâde. *Dürerü'l-hükkâm şerhu mecelleti'l-ahkâm*. 4 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2017.

Âmâl Abdülvehhâb Omarî. *es-Sukûk: dirâse fikhiyye mukârene*. Tunus: Matbaatü Tunus Kartaca, 2017.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn. *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*. 13 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

Bahtiyar, Erhan. *Altyapı Yatırımlarının Mevcut Finansman Modelleri İle Sukuk Finansman Modelinin Mukayeseli Analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Bardakoğlu, Ali. "İcâre". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 21/379-388. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2000.

Bayındır, Servet. *Fıkhî ve İktisadî Açıdan İslami Finans-II (Para ve Sermaye Piyasaları)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015.

Bayındır, Servet. "Menkul Kıymetleştirme Uygulamaları ve Fıkıhtaki Yeri". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2007), 249-273.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfü'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*. 15 Cilt. Suud: Vizâratü'l-Adl, ts.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Şerhu Münteha'l-İrâdât= Dekâiku üli'n-nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*. 3 Cilt. Âlemü'l-Kütüb, 1993.

Cebeci, İsmail. *Faizsiz Bir Finansal Araç Olarak Sukuk*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdülazim Mahmûd ed-Dîb. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007.

Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed el-Advî. *eş-Şerhu'l-Kebîr*, ts.

Desûkî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ'ş-Şerhi'l-kebir*. 4 Cilt. Dâru'l-Fikr, ts.

Dirşevî, Âmir Abdurraûf. *Akdü icârati'l-mevsûfe fi'z-zimme suveruhû ve tavzîfuhû fi't-temvîli'l-muâsır: dirâse fikhiyye tatbîkiyye*. Kuala Lumpur: Câmiatü Malaya, Doktora Tezi, 2017.

Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'*. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

Eriş, İsmail. *Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk ve İktisat Tarihi İçerisindeki Kökenleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Fehd b. Bârî el-Mürşidî. *es-Sukûk: ahkâmuhâ ve davâbituhâ ve işkâlâtühümâ*. Riyad: Dâru Künûzi İşbîlyâ, 2014.

Günay, Hacı Mehmet. "İslâm Hukukunda Akit Teorisi Bağlamında Çağdaş Finansman Enstrümanlarından Murâbaha Uygulamaları". *Fıkhi Açıdan Finans ve Altın İşlemleri*. ed. Halit Çalış. 207-227. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Hacak, Hasan. *Atomcu Evren Anlayışının İslam Hukukuna Etkisi: Kelâm-Fıkıh İlişkisine Dair Bir Analiz*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Hacak, Hasan. "Menfaat". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29/131-134. Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2004.

Haccâvî, Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Makdisî. *el-İknâ' li-tâlibi'l-intifâ'*. thk. Abdülatîf Muhammed Mûsa es-Sübkî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Haddâd, Ebûbekir b. Ali b. Muhammed el-Yemenî el-Hanefî. *el-Cevheretü'n-neyyire 'alâ Muhtasari'l-Kudûrî*. 2 Cilt. el-Matba'atü'l-Hayriyye, 1322.

Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî. *Şerhu Muhtasarı Halîl li'l-Haraşî*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.

Hüseyin Hâmid Hasan. "Sukûku'l-istismâri'l-İslâmî". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 19/2 (2013), 541-635.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebsâr*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Baskı, 2003.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsî ez-Zâhirî. *el-Muhallâ*. thk. Abdülğaffâr Süleyman el-Bendârî. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. *İ'lâmü'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn*. thk. Taha Abdurrauf Sa'd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1973.

İbn Mâze, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz b. Ömer. *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*. thk. Abdülkerîm Sâmî el-Cündî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

İbn Müflih, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed. *el-Mübdi' fî şerhi'l-Mukni'*. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975.

İbn Şâs, Ebû Muhammed Abdullâh b. Necm el-Cuẕâmî. *'İkdu'l-Cevâhiri's-Semîne fî Meẕhebi Âlimi'l-Medîne*. thk. Hamîd b. Muhammed Lahmer. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.

İlîş, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Minehu'l-celîl şerhu Muhtasari Halîl*. 9 Cilt. Beyrut, 1989.

İmrânî, Abdullah b. Muhammed b. Abdullah. *el-Ukûdü'l-mâliyyetü'l-mürekkebe: dirâse fıkhiyye te'sîliyye ve tatbîkiyye*. Riyad: Dâru Künûzi İşbîlyâ, 2. Basım, 2010.

İnanır, Ahmet. *İslam Hukukunda Bileşik-Mürekkep Mâlî Sözleşmeler ve Çağdaş Finansman Yöntemlerindeki Uygulamaları*. Tokat: Gece Kitaplığı, 2015.

İslam Fıkıh Akademisi. "Sukûku'l-İcâra". *Mecelletü Mecmei'l-Fıkhi'l-İslâmî*. 15/9-311. Cidde: Mecmeü'l-Fıkhi'l-İslâmî, 2004.

Kâdî Abdülvehhâb, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr. *el-Ma'ûne alâ mezhebi Âlimi'l-Medîne*. thk. Hamîş Abdülhak. 3 Cilt. Mekke: Mektebetü Mustafâ, 1995.

Karadâğî, Ali Muhyiddin. "Sukûku'l-icâra: Hasâisûhâ ve davâbituhâ dirâse fıkhiyye iktisâdiyye". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 15/2 (2004), 175-252.

Karâfî, Ebü'l-Abbas Şehâbeddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahim. *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Haccî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Baskı, 2003.

Keten, Murat. *Borçlanma Aracı Olarak Sukuk: Sukuk İle Geleneksel Tahvillerin Risk Temelli Karşılaştırılması*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Kuntalp, Erden. *Karışık Muhtevalı Akit (Karma Sözleşme)*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2. Basım, 2013.

Mâbed Ali el-Cârî - Ebû Zeyd, Abdülazîm Celâl. "es-Sukûk: kazâyâ fıkhiyye ve iktisâdiyye". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 19/2 (2013), 1091-1143.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Müdevvene*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebîr fî fıkhi'ş-Şâfiî*. 18 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed. *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1419.

Merğinânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr el-Ferğânî. *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî*. thk. Tallâl Yusuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Gırnâtî. *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Meydânî, Abdülganî b. Tâlib. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmiyye, ts.

Meyre, Hâmid b. Hasan b. Muhammed Ali. *Sukûku'l-icâra: Dirâse fıkhiyye te'sîliyye tatbîkiyye*. Riyad: Benkü'l-Bilâd-Dâru'l-Meymân, 2008.

Muhammad al-Bashır - Muhammad al-Amıne. "Sukuk Market: Innovatıons and Challenges". *Islamic Economic Studies* 15/2 (2008), 1-22.

Muhammed b. Ali el-Karî b. Iyd. "es-Sukûku'l-İslâmiyye (et-tevrîk) ve tatbîkâtüha'l-muâsıra ve tedâvülühâ". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 19/2 (2013), 1003-1043.

Muhammed b. Ali el-Karî b. Iyd. *Sukûku't-temvîli'l-İslâmî*. Riyad: Benkü'l-Bilâd-Dâru'l-Meymân, 2019.

Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme Cemmâîlî Makdisî. *el-Kâfî fî fıkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî. *el-Muğnî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Münzir Kahf. *Senedâtü'l-icâra ve'l-a'yânü'l-müeccera*. Cidde: el-Ma'hedü'l-İslâmî, 2000.

Necdî, Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım Âsımî. *Hâşiyetü'r-Ravzi'l-mürbi' şerhi Zâdi'l-müstekni'*. 7 Cilt, 1397.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Ravzatü't-tâlibîn*. thk. Zuheyr eş-Şâviş. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991.

Nezîh Kemal Hammâd. *Fî fıkhi'l-muâmelâti'l-mâliyyeti'l-muâsıra*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2007.

Nezîh Kemal Hammâd. "Sukûku'l-icâra". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 15/2 (2004), 11-51.

Özmen, Mehmet Yuşa. *İslam Hukukunda "Alacak Hakkı" Kavramı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Râfiî, Ebû'l-Kâsım Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdulkerîm el-Kazvînî. *el-Azîz Şerhu'l-Vecîz*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvaz. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

Ru'aynî, Ebû Abdillah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman. *Mevâhibü'l-celîl li şerhi Muhtasar-ı Halîl*. thk. Zekeriyyâ Umeyrat. 8 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.

Samar, Mahmut. *İslamî Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. thk. Ebu Abdillah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâîl eş-Şâfiî. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

Sirîtî, Muhammed Ahmed. "Sukûku'l-icâra". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî* 15/2 (2004), 113-154.

SPK, Sermaye Piyasaları Kurulu. Kira Sertifikaları Tebliği (III-61.1). *Resmî Gazete* 28670 (07 Haziran 2013). Erişim 03 Ağustos 2026. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130607-14.htm

Subra, Mahmûd Muhammed vd. "Devru sukûki'l-icâra fî temvîli müessesâti't-talîmi'l-âlî Filistin nemûzecen", 1-65. https://doi.org/10.12816/0028266

Süveylim, Sâmî b. İbrâhîm. "Münticâtü sukûki'l-icâra". *es-Sukûku'l-İslâmiye: Arz ve Takvîm*. 1-22. Cidde, 2010.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. thk. Rıfat Fevzi Abdülmuttalib. Dâru'l-Vefâ, 2001.

Şensoy, Necdet. "İslami Kurallara Uygun Finansal Sistem Bağlamında Bir Finansal Araç Olarak Sukuk Uygulamaları". *Fıkhi Açıdan Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakareler-*. ed. Halit Çalış. 329-346. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen. *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.

Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen. *el-Mehâric fi'l-Hiyel*. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1999.

Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali. *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Yazıcıoğlu, İsabet Ebru - Kazak, Hasan. "İslami Finansal Enstrümanlardan Birisi Olarak Sukuk: Hibrid Sukuk İçerisinde Yer Alan Murabaha Sözleşmelerinin İslami Hükümlere Uygunluk

Yönünden İncelenmesi". *Journal of Life Economics* 6/1 (2019), 91-118. https://doi.org/10.15637/jlecon.6.007

Yelek, Kamil. *İslam Hukukunda Vaadin Bağlayıcılığı ve İslam Finans Uygulamalarına Yansımaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Yüksel, Onur. *Faizsiz Yatırım Aracı Olarak Sukuk (Kira Sertifikası) ve Getirilerinin Seçilmiş Diğer Yatırım Araçlarının Getirileri İle Karşılaştırılması*. Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Zekeriyyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed. *Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib*. 4 Cilt. Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.

Zeylaî, Osman b. Ali b. Mihcen el-Bâriî Fahruddîn el-Hanefî. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik ve hâşiyetü'ş-Şelebî*. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 1313.